

- 5 Gorsuch, A. E. All This Is Your World : Soviet Tourism at Home and Abroad After Stalin. / A. E. Gorsuch. – NY : Oxford University Press, 2011. – 222 p.
- 6 НАРБ. – Ф. 4п. – Воп. 62. – Спр. 556.
- 7 Орлов, И. Б. Сквозь «Железный занавес». Руссо туристо: советский выездной туризм 1955-1991 / И. Б. Орлов, А. Д. Попов. – М. : Изд. дом ВШЭ, 2016. – 351 с.
- 8 Лынькоў, М. За акіянам. Нататкі, апавяданні, нарысы / М. Лынькоў. – Мінск : Дзяржвыд БССР, 1962. – 230 с.
- 9 Пестрак, П. Пад небам Францыі / П. Пестрак // Польшыя. – 1961. – № 12.
- 10 Танк, М. У Парыжы / М. Танк // Польшыя. – 1963. – № 7.
- 11 Кавалёў, П. Лісткі ўражанняў з Амерыкі / П. Кавалёў // Польшыя. – 1967. – № 10.
- 12 Глебка, П. Амерыканскі лад жыцця / П. Глебка // Вожык. – 1965. – № 12.
- 13 Новікаў, І. Дзесяць тыдняў у Злучаных Штатах Амерыкі. Запіскі журналіста / І. Новікаў // Польшыя. – 1957. – № 7.
- 14 Шамякін, І. Два месяцы ў Нью-Йорку. Уражанні, роздум / І. Шамякін // Польшыя. – 1964. – № 3.
- 15 Кобец-Філімонава, А. У каралеўстве, але не ў казачным / А. Кобец-Філімонава // Польшыя. – 1967. – № 6.
- 16 Брыль, Я. На другім баку планеты. З канадскіх уражанняў / Я. Брыль // Беларусь. – 1960. – № 3.
- 17 Панчанка, П. Нью-Йоркскія малюнкi / П. Панчанка. – Мінск, 1960. – С. 14.
- 18 НАРБ. – Ф. 4п. – Воп. 62. – Спр. 541.
- 19 Брыль, Я. Думы ў дарозе / Я. Брыль // Польшыя. – 1962. – № 12.
- 20 Вітка, В. Шчаслівая маладосць паэта / В. Вітка // Беларусь. – 1960. – № 7.
- 21 Барадулін, Р. Амерыка / Р. Барадулін // Польшыя. – 1961. – № 6.

УДК 821.161.3'06-312.9

І. У. ЛАЙКОЎ

(г. Гомель, ГДУ імя Ф. Скарыны)

ПАД ЦЕНЕМ ЧОРНАГА ЛЕБЕДЗЯ. ПОСТАПАКАЛІПТЫЧНЫ СЮЖЭТ У СУЧАСНАЙ БЕЛАРУСКАЙ ПРОЗЕ

Прапанаваныя абставіны са змененай сістэмай каштоўнасцей з'яўляюцца невычэрпнай крыніцай для стварэння літаратурных сюжэтаў, дазваляючы аўтарам актуалізаваць маральна-этычныя, рэлігійныя, нацыянальныя праблемы. У дадзеным артыкуле на прыкладзе празаічных твораў А. Адамовіча, В. Гігевіча, Ю. Станкевіча, В. Марціновіча робіцца спроба прасачыць фарміраванне і развіццё феномена постапакаліптычнага сюжэта, выявіць гістарычныя і грамадска-палітычныя перадумовы яго з'яўлення ў беларускай літаратуры.

Маючы на мэце даследаваць постапакаліптычны сюжэт на беларускай глебе, нельга абйсціся без экскурсу ў гісторыю. Да нас дайшло мноства легенд і паданняў адносна Вялікага Патопу – глабальнай катастрофы, якая некалі вельмі даўно знішчыла амаль усё чалавецтва. Згадкі і расповеды пра яго сустракаюцца ў літаратурных помніках і легендах усіх чатырох кантынентаў – ад шумерскага эпаса пра Гільгамеша і старазапаветных расповедаў пра Ноеў каўчэг да паданняў старажытнай Грэцыі, Індыі, Палінезіі, Новай Гвінеі, Аўстраліі, краін Афрыкі, Цэнтральнай і Паўднёвай Амерыкі. Пры ўсіх сваіх падабенствах і адрозненнях гэтыя сюжэты аднолькава эксплуатаюць тэму цывілізацыйнага заняпаду і як заканамернае наступства – непазбежнай “перазагрузкі” чалавецтва, справакаванай вышнімі сіламі.

Тым не менш, кропку адліку ў генезісе і развіцці постапакаліптычнага сюжэту як самастойнай адзінкі варта шукаць у больш позні перыяд, а менавіта ў XIX стагоддзі, калі з’явіліся такія творы, як “Апошні чалавек” М. Шэлі і “Пасля Лондана” Р. Джэфэррыса. Варта адзначыць, што гэтыя творы ўжо дазваляюць разглядаць іх у цеснай звязцы з антыўтапічнымі ідэямі – спробамі ўявіць альтэрнатыўныя гістарычныя шляхі чалавецтва.

У XX стагоддзі постапакаліптычны сюжэт канчаткова аформіўся – не без уплыву навукова-тэхнічнага прагрэсу і развіцця жанру навуковай фантастыкі. З’яўляюцца такія творы, як “Пунсовая чума” Дж. Лондана, “Вайна сусветаў”, “Машына часу” Г. Уэлса, “Дзень трыфідаў” Д. Уіндэма. Пашыраецца кола фактараў і інцыдэнтаў, якія правакуюць апакаліпсіс. Першапачатковым трыгерам выступае непрадбачанае здарэнне, якое рэзка мяняе звыклы стан рэчаў і якое ніхто не ў стане спрагназаваць. Амерыканскі філосаф Н. Талей на пачатку новага тысячагоддзя трапіна ахарактарызаваў гэтую з’яву як «чорны лебедзь».

Адметнасці постапакаліптычнага сюжэту закладзеныя ўжо ў самой назве – падзеі адбываюцца *постфактум*. Фабуле твора абавязкова папярэднічае часта невідавочны “перадсюжэт”, прычым інфармацыя пра яго можа абмяжоўвацца сухім пераказам ці міфам, што дайшоў у скажоным выглядзе. У рамках літаратурнага сюжэту гэта можа быць: 1) Тэхнагенная катастрофа, якая суправаджаецца знікненнем электрычнасці, інтэрнету, спыненнем вытворчасці і транспарту; 2) Вайна, хутчэй за ўсё ядзерная; 3) Біялагічная, ці экалагічная катастрофа; 4) Бунт штучнага інтэлекту; 5) Іншапланетны візіт ці акупацыя; 6) Зомбіапакаліпсіс.

Варта адзначыць, што постапакаліптыка напоўніцу эксплуатае вечныя сюжэты, бадай, галоўны з іх – падарожжа галоўнага героя (пасіянарна, месіі) да пэўнай мэты (страчанага раю), каб у выніку выратаваць чалавецтва, альбо прынамсі даць адказы на жыццёва важныя пытанні.

Заўсёдным спадарожнікам постапакаліптычнага твора з’яўляецца спецыфічная атмасфера, закліканая заінтрыгаваць, прывабіць патэнцыйнага чытача. Гэта закінутыя гарады і паселішчы, хаос, барацьба за ежу і ўладу, падзел на ізаляваныя тэрыторыі, фарміраванне таталітарных групавак і сект з жорсткім лідэрам на чале. Таксама – адчуванне адзіноты і безнадзейнасці, якое непазбежна правакуе ўнутраныя канфлікты.

Паводле часу дзеяння постапакаліптычныя творы могуць падзяляцца на: А) **Постапакаліпсіс**. Дзеянне адбываецца непасрэдна пасля зруйнавання цывілізацыі альбо праз некалькі дзесяцігоддзяў – яшчэ жывыя сведкі ранейшага свету, захаваліся шматлікія артэфакты і інтэлектуальныя набыткі, а грамадства, страціўшы маральныя арыенціры, кіруецца прымітыўнымі жывёльнымі інстынктамі; Б) **Постпостапакаліпсіс**. Пасля глабальнай катастрофы мінуў значны прамежак часу (ад некалькіх стагоддзяў да некалькіх тысячагоддзяў), ад старой цывілізацыі не засталася і следу, на яе месцы паўстала новая, зусім іншая, у сюжэт могуць уключацца казачныя, фэнтэзійныя элементы з адпаведнымі персанажамі.

Брытанскі пісьменнік У. Голдынг справядліва лічыць, што ў самой чалавечай прыродзе закладзена імкненне да гвалту, ад якога, як ад першароднага граху, пазбавіцца немагчыма. Ягоны раман “Уладар мух”, які ў пэўнай ступені можна таксама аднесці да постапакаліпсісу, яскрава ілюструе дадзены тэзіс. Грамадства, пазбаўленае культурных і, адпаведна, маральных арыенціраў, непазбежна скочваецца ў анархію і хаос. У тым ці іншым выглядзе гэтая ідэя прысутнічае ў творах “Пікнік на ўзбочыне” братаў Стругацкіх, “Паштальён” Д. Брына, “Дарога” К. Макараці.

Аднак пры пры ўсім сваім падабенстве і тыповасці постапакаліптычныя сюжэты раскрываюць шырокія магчымасці для стварэння і развіцця разнастайных тэм і сітуацый, дазваляючы аўтару-дэміургу падчас распрацоўкі твора актыўна спекуляваць на базавых чалавечых інстынктах, то бок: голад, самазахаванне, пошук пытулку, сэксуальныя патрэбы, экзістэнцыйныя запыты. Лагічна высноўваецца адна з асноўных звышзадач постапакаліптыкі: перасцярога, папярэджанне.

Менавіта таму постапакаліптыка канчаткова акрэсліваецца як асобны накірунак, спалучаючы ў сабе антыўтопію і навуковую фантастыку, яднаючы ў сабе рысы забаўляльнай і “сур’эзнай” літаратуры. Такі стан рэчаў захоўваецца і да сённяшняга часу.

Беларуская літаратура не магла абмінуць гэты накірунак. Асабліва плённым на постапакаліптыку стаўся сучасны перыяд. Маючы ўнікальны гістарычны шлях развіцця, айчынная літаратура экстрэмам праходзіла перыяды і эпохі, на засваенне якіх іншым літаратурам спатрэбіліся стагоддзі. З'яўленню постапакаліптыкі ў беларускай літаратуры паспрыяла агульная атмасфера чакання ядзернай катастрофы, атамнай вайны, заснаванае на гонцы ўзбраенняў і перманентным стане халоднай варажнечы паміж СССР і краінамі Захаду і Амерыкі. Менавіта ў тыя часы пісьменнікі дзякуючы сваёй тагачаснай палітычнай і сацыяльнай ролі ўяляліся найнакш уладарамі народных дум. Асабліва востра тэма непажаданых і небяспечных для чалавека тэхнагенных трансфармацый гучала ў творах савецкіх паэтаў-шасцідзясятнікаў – варта ўгадаць паэмы Я. Яўтушэнкі “Мама і нейтронная бомба” і А. Вазнясенскага “Оза”, верш Ю. Кузняцова “Атамная казка”, а ў айчынай літаратуры — верш У. Караткевіча “Дзяўчына пад дажджом”, які з улікам аварыі на Чарнобыльскай АЭС і яе наступстваў для Беларусі стаўся сапраўды прарочым. Нездарма якраз напярэдадні гэтай трагічнай падзеі (цягам 1982-1986 гг.) А. Адамовіч стварае “Апошнюю пастараль” – шматпланавую мадэрнісцкую аповесць, якая сягае далёка за рамкі постапакаліптыкі, з’яўляючыся ў большай ступені філасофскім роздумам над агульначалавечымі пытанямі — над тэмай наканавання, адказнасці, маральнага выбару, ролі культуры ў жыцці чалавека. Пасля атамнай вайны з усіх людзей на Зямлі застаюцца толькі Ён, Яна і Трэці, а цывілізацыя зноў адкочваецца назад – у дагістарычныя біблейскія часы, калі, кажучы словамі Г. Маркеса “*свет быў яшчэ такім новым, што многія рэчы не мелі назвы і на іх даводзілася паказваць пальцам*” [5, с.7], таму і каханне паміж апошнімі людзьмі на зямлі адлюстроўваецца менавіта ў “пастаральных” дэкарацыях. Гаворка у творы вядзецца ў першую чаргу пра *духоўны апакаліпсіс*, наступствы якога не менш катастрафічныя.

Прыкладна ў гэты ж час набірае росквіт талент пісьменніка В. Гігевіча, які ад бытаапісальніцтва пераходзіць да філасофскай фантастыкі, ствараючы так званыя “міфы” – алегарычныя прыпавесці, у якіх побач са спробай прыўнесці ў ментальную прастору частку суб’ектыўнага аўтарскага бачання можна адшукаць прыкметы постапакаліптыкі. Адзін з іх — аповесць “Карабель”, створаны пісьменнікам напрыканцы 80-х гадоў мінулага стагоддзя, на схіле камуністычнай эпохі. Касмічны карабель у творы ўспрымаецца як разгорнутая алегорыя нейкай іерархічнай дзяржаўнай машыны, чые функцыянаванне падтрымліваецца кругавой паракай, заснаванай на падмане і жорсткасці дзеля захавання ўлады купкай людзей, у дадзеным выпадку – Таемным Саветам. “*На нашым Караблі ёсць свая шкала каштоўнасцей, і што пачнецца на Караблі, калі мы пачнем бурць гэтую шкалу каштоўнасцей, сцвярджаючы, што за межамі Карабля ёсць цікавае жыццё?*” [6, с. 74]. Адметна, што аповесць “Жоўтая страла”, тэматычна набліжаную да гэтага “міфа”, В. Пялёвін напісаў толькі праз некалькі гадоў, на пачатку 90-х. Зрэшты, абодва творы маюць свайго папярэдніка – раман “Пасынкі Сусвету” амерыканскага пісьменніка Р. Хайнлайна.

Як лагічны вынік грамадска-палітычных і сацыяльных трансфармацый у сярэдзіне 1990-х літаральна “выбухнуў” і адразу зрабіўся сімвалам эпохі адметны па структуры (складаецца з шасці даўжэзных сказаў) і па змесце раман Ю. Станкевіча “Любіць ноч – права пацукоў”. Хоць фармальна да постапакаліптыкі яго аднесці нельга, усё-ткі ідэйна і тэматычна ён набліжаны да антыўтопіі, распавядаючы пра наступствы ўварвання чужынцаў у асобна ўзятую мясцовасць, у выніку чаго атрымаўся своеасаблівы *лакальны постапакаліпсіс*. З таго часу ў айчынай літаратуры не з’яўлялася сучаснага героя, падобнага Даніле Прусаку – чалавеку, які на фоне ўсеагульнага маўчання і рахманага падпарадкавання захопнікам-чужынцам пачынае бараніць сваё, бескампрамісна распраўляючыся з прыхаднямі. Калі У. Фолкнер у сваім рамане “Шум і ярасць” распавёў пра заняпад адной асобна ўзятай артыстакратычнай сям’і (нездарма ў абодвух раманах чытач мае магчымасць пабачыць наваколле праз прызму непрадузятага стыхійна-хаатычнага светаўспрымання хлопчыка-даўна), то Станкевіч у сваім рамане перасцерагае ад выпаджэння цэлую нацыю. У пазнейшай творчасці Ю. Станкевіч звярнуўся ўжо непасрэдна да постапакаліптыкі, паказаўшы ў аповесці “Эрыніі” і ў рамане “П’яўка” магчымую будучыню, жахлівыя перспектывы рацыянальнага і высокатэхналагічнага, але бездухоўнага грамадства.

Пачатак XXI стагоддзя адкрыў шырокія магчымасці для развіцця ў Беларусі новых літаратурных форм і накірункаў. З’явілася генерацыя пісьменнікаў, якія сталелі і фарміраваліся ў 1990-я гады – перыяд, адносна вольны ад ідэалагічных клішэ, час спрыяльных умоў для самаадукацыі і творчых эксперыментаў. Такія творцы, як А. Бахарэвіч, В. Марціновіч, І. Сін, С. Квяткоўскі плённа распрацоўваюць самыя розныя жанры, у тым ліку антыўтопію, не абмянаючы постапакаліптыку. У прыватнасці, В.Марціновіч у рамане-антыўтопіі “Мова” уявіў далёкую будучыню Беларусі, дзе краіна апанавана іншаземнай культурай, а беларуская мова знаходзіцца пад забаронай. Раман стаў своеасаблівым нацыянальным бестселерам, яго чыталі, цытавалі, абмяркоўвалі. Але менавіта ў рамане “Ноч” В.Марціновіч стварае альтэрнатыўную постапакаліптычную рэальнасць. Праз некалькі гадоў пасля *блэкаўту* – рэзкага адключэння электрычнасці, знікнення сонечнага святла і немагчымасці карыстацца энерганосьбітамі (адна з галоўных таямніц твора) свет абрынаецца ў змрок і глухое сярэднявечча. Мінск падзелены на аўтаноміі пад жорсткім феадальна-рабаўладальніцкім кіраўніцтвам. Людзей, што разам з крыніцамі інфармацыі пакрысе страчваюць не толькі маральныя імператывы, але і элементарны здаровы сэнс, пераследуюць хтанічныя прывіды ў выглядзе андрафагаў, неўраў, казлакапытных. Усур’ёз культывуецца думка пра абмежаванасць Сусвету, што Зямля – плоская. “Калі святло знікае, калі словы ператвараюцца ў нішто, знікаюць і тапонімы, і еднасць. Вастаюцца толькі холад, змрок і неабходнасць змагацца за жыццё” [7, с. 97]. Усё, што раней можна было проста “загугліць”, цяпер з’яўляецца таямніцай за сямю пячаткамі. Галоўная валюта – “цынкі” – звычайныя пальчыкавыя батарэйкі, на якія іх можна набыць ежу, дах над галавой, забяспечыць сябе ўсім самым неабходным. І менавіта ў такіх умовах чалавечтва парадаксальным чынам пачынае вяртацца да чытання – разам з фізічным голадам пачынаецца голад духоўны. Таму адпаведна запатрабаванымі становяцца людзі, якія валодаюць крыніцамі духоўнасці – кнігамі.

Усё гэта мы даведваемся з расповеду галоўнага героя – Кнігара. У анатацыі гаворыцца, што нехта па імені Саціш Сівачарыяр набыў невядомы рукапіс у бенгальскага крамніка і пераклаў на англійскую мову, з якой ужо пісьменнік перастварыў яго па-беларуску. Такім чынам, тэкст перакладзены двойчы, з першакрыніцы, занатаванай кірылічнымі пісьмёнамі, і гэта агулам падкрэслівае яго апакрыфічнасць. Менавіта гіпертэкстуальнасць – адна з адметных рыс творчасці аўтара. Раман працяты відавочнымі і прыхаванымі цытатамі, адсылкамі на літаратурныя, культурныя, гістарычныя з’явы. Сам галоўны герой – Кнігар – гэта відавочны намёк на апавяданне У. Караткевіча “Кніганошы”, з творчасцю якога аўтара “Ночы” яднае агульная настраёнасць тэксту. Сустрэкаюцца шматлікія “*велікодныя яйкі*” на творы “Чазенія”, “Дзікае паляванне Караля Стаха”, “Ладдзя распачы”. Тэма падарожжа, пошукаў каханай адначасова нагадвае нам і гамераўскую “Адысею”, і звышпаэтычную гісторыю Арфея. Адметна, што гульня аўтара з чытачом у выглядзе рэбусаў і шарад, якімі насычаны тэкст, усё-ткі не падмяняе сабой фабулу і не пераўтварае аповед у прэтэнцыёзную постмадэрнісцкую кампіляцыю, наадварот успрымаецца як аўтарскі рэверанс у бок чытацкай аўдыторыі.

Постапакаліптыка ў большай ці меншай ступені прысутнічае і ў творах пісьменнікаў А. Бахарэвіча (“Дзеці Аліндаркі”, “Сабакі Эўропы”), С. Квяткоўскага (“Каларадская пушча”), І. Сіна (“Libido”). Вышэйзгаданыя літаратары кіруюцца самымі рознымі стылістычнымі і эстэтычнымі падыходамі да раскрыцця абраных тэм, але навідавоку гуманістычны акцэнт, які яны прыносяць у сваю творчасць. Гэта арганічна ўпісваецца ў кантэкст найноўшай літаратуры, якая плённа выкарыстоўваючы набыткі мадэрна і постмадэрна, непазбежна вяртаецца да традыцыйных і вечных тэм, што стварае шырокія перспектывы для далейшага развіцця.

Спіс літаратуры

1 Фрэзер, Дж. Дж. Фольклор в Ветхом Завете / Дж. Дж. Фрэзер. – Москва : Издательство политической литературы, 1989. – 542 с.

2 Штейнер, И. Похвала слову уходящему: познавательное-занимательное эссе о судьбах литературы / И. Штейнер. – Гомель : Барк, 2021. – 552 с.

- 3 Талёб, Н. Черный лебедь. Под знаком непредсказуемости / Н. Талёб. – Москва : Азбука-Аттикус, КоЛибри, 2014. – 736 с.
- 4 Адамович, А. Последняя пастораль. Повести. Рассказы / А. Адамович. – Москва : Советский писатель, 1989. – 640 с.
- 5 Маркес, Г. Г. Сто лет одиночества. Романы, повесть, рассказы / Г. Г. Маркес. – Москва : ЭКСМО-Пресс, 2000. – 640 с.
- 6 Гігевіч, В. Востраў: міфы, апавяданні / В. Гігевіч. – Мінск : Мастацкая літаратура, 2019. – 232 с.
- 7 Марціновіч, В. Ноч : раман / В. Марціновіч. – Мінск : Кнігазбор, 2018. – 412 с.

УДК 821.161.3-1*А.Разанаў

Т. А. ЛОЗКА
(г. Гомель, ГДУ імя Ф. Скарыны)

НАЦЫЯНАЛЬНЫ КАЛАРЫТ У ВЕРШАКАЗАХ А. РАЗАНАВА

Разглядаецца аўтарскі жанр А. Разанава – вершаказы. Даследуецца выкарыстанне слова і гука аўтарам у якасці адзінак, сэнсавае значэнне якіх папаяняецца і набывае дадатковыя адценні ў кантэксце мовы. Асэнсоўваецца роля мовы як сродка адлюстравання асаблівасцяў нацыянальнага характару, гісторыі і лёсу этнасу. Вершаказы А. Разанава ўтвараюць своеасаблівую энцыклапедыю побытавага быцця беларускага народа, праз інтэрпрэтацыю аўтара рэчы і з’явы акаляючай рэчаіснасці раскрываюць новыя вымярэнні сваёй сутнасці.

Вершаказы – аўтарскі жанр А. Разанава, які ўяўляе сабой праявістую мініяцюру. Кожны з вершаказаў, а іх А. Разанавым створана больш за сотню, раскрывае сутнасць пэўнай рэчы ці з’явы. Дуб, сцежка, човен... Плот, дзверы, вёнік... Птах, певень, воўк... Дым, дождж, вецер... Смага, жарт, гутарка...

Пры разглядзе вершаказаў А. Разанава нельга не правесці аналогіі з бестыарыем, на што звяртае ўвагу І. Штэйнер у працы “Криница, из которой пил святой: философия поэзии Алеся Рязанова”. Гэты літаратурны жанр атрымаў распаўсюджанне ў сярэднія вякі. Класічны бестыарый уяўляў сабой зборнік з апісаннямі жывых істот, існуючых ці міфічных, змяшчаў пэўную алегарычнасць і мог несці пэўную выснову датычна маралі. Напрыклад, І. Сявільскі ў сваёй працы “Этымалогія” піша пра птушку Фенікс такім чынам: “Птица эта живет более пятисот лет, когда же состарится, собирает ароматические ветви, возводит себе погребальный костер и, повернувшись к лучу солнца, хлопаньем крыльев сама раздувает для себя пламя, и таким способом возрождается из пепла” [1].

Развіццё жанру і яго пераасэнсаванне адбываецца і ў сучаснай літаратуры. Так, Х. Л. Борхес стварае энцыклапедыю фантастычнай заалогіі, дакладней – гуляе ў стварэнне энцыклапедыі. У ёй прадстаўлены прыдуманія істоты, якія выступаюць героямі літаратуры і фальклора, аб’ектам мысленных эксперыментаў філосафаў. Прыёмы, да якіх звяртаецца Х. Л. Борхес, дазваляюць яму прадугавяць новыя сэнсы. Лацінаамерыканскі класік таксама звяртаецца да вобраза Фенікса. Ён сцвярджае, што працягласць жыцця птушкі супадае з Платонавым годам у амаль што трынаццаць тысяч гадоў – за гэты час ва ўсіх падрабязнасцях паўтараецца чалавечая гісторыя, паколькі паўтараецца ўздзеянне Сонца, Луны і іншых планет, якія вяртаюцца на свае першапачатковыя месцы. Такім чынам, Фенікс становіцца сімвалам Сусвету: “Для большего сходства между космосом и Фениксом можно отметить, что, по учению стоиков, мир погибает в огне и что этому циклу нет начала и не будет конца” [2, с. 237].

Стварэннем новых сэнсаў займаецца і А. Разанаў. Героямі яго энцыклапедыі, якую складаюць вершаказы, з’яўляюцца не толькі і не столькі прадстаўнікі ўмоўна жывёльнага свету